

far r a re

Geniálna
priateľka

Elena
Ferrante

Preklad
Ivana Dobrákovová

Prvá časť
Neapolskej ságy

1.

Elena Ferrante

Geniálna priateľka

Elena Ferrante
AMICA GENIALE

COPYRIGHT © 2011 by Edizioni E/O

TRANSLATION © Ivana Dobráková 2015, 2022

COPYEDITING Martina Kubealaková, Ivan Adamec

COVER © Barbora Šajgalíková

COVER PHOTO © HBO

SLOVAK EDITION © Inaque 2015, 2022

ISBN 978-80-8207-155-2

ISBN e-book 978-80-8207-156-9

Elena Ferrante

Geniálna priateľka

INAQUE

HOSPODIN: Aj v tomto máš právo na slobodu;
nenávisť necítil som nikdy k tvojmu rodu.
Z duchov, čo popierajú, nie je nik
mne menej na obtiaž, než čert, ten nezbedník.
Človečia činnosť zvykne ľahko ochabnúť,
voľká si v pokoji, nie sa večne sporiť.
Preto mu ochotne dám druha na tú púť,
ktorý, súc diablom, dráždi, popoháňa, tvorí.

J. W. Goethe, FAUST

ZOZNAM POSTÁV

Rodina Cerullovcov (rodina šustra):

Fernando Cerullo, obuvník

Nunzia Cerullová, Lilina matka

Raffaella Cerullová, všetkými prezývaná *Lina*, len pre Elenu *Lila*

Rino Cerullo, Lilin starší brat, tiež šuster

Rino sa bude volať aj jedno z Liliných detí
ďalšie deti

Rodina Grecovcov (rodina vrátnika):

Elena Grecová, prezývaná *Lenuccia* alebo *Lenù*. Je prvorodená, po nej nasledujú *Peppe*, *Gianni* a *Elisa*

otec, vrátnik na radnici

matka, žena v domácnosti

Rodina Carracciovcov (rodina dona Achilleho):

don Achille Carracci, obor z rozprávok

Maria Carracciová, žena dona Achilleho

Stefano Carracci, syn dona Achilleho, údenár v rodinnom obchode

Pinuccia a *Alfonso Carracciocci*, ďalšie dve deti dona Achilleho

Rodina Pelusovcov (rodina stolára):

Alfredo Peluso, stolár

Giuseppina Pelusová, Alfredova žena

Pasquale Peluso, najstarší syn Alfreda a Giuseppiny, murár

Carmela Pelusová, ktorá sa necháva prezývať aj *Carmen*,

Pasqualeho sestra, predavačka v galantérii

ďalšie deti

Rodina Cappucciovcov (rodina bláznivej vdovy):

Melina, príbuzná Lilinej matky, bláznivá vdova

Melinin manžel, ktorý vykladal debničky s ovocím a zeleninou na trhu

Ada Cappucciová, Melinina dcéra

Antonio Cappuccio, jej brat, automechanik
d'alsie deti

Rodina Sarratoreovcov (rodina železničiara-básnika):

Donato Sarratore, sprievodca

Lidia Sarratoreová, Donatova žena

Nino Sarratore, najstarší z piatich detí Donata a Lidie

Marisa Sarratoreová, dcéra Donata a Lidie

Pino, Clelia a Ciro Sarratoreovci, mladšie deti Donata a Lidie

Rodina Scannovcov (rodina zelovocára):

Nicola Scanno, zelovocár

Assunta Scannová, Nicolova žena

Enzo Scanno, syn Nicolu a Assunty, tiež zelovocár

d'alsie deti

**Rodina Solarovcov (rodina majiteľa kaviarne-cukrárne
U Solaru):**

Silvio Solara, majiteľ kaviarne-cukrárne

Manuela Solarová, Silviova žena

Marcello a Michele Solarovci, synovia Silvia a Manuely

Rodina Spagnuolovcov (rodina cukrára):

pán Spagnuolo, cukrár v kaviarni-cukrárni U Solaru

Rosa Spagnuolová, cukrárova žena

Gigliola Spagnuolová, cukrárova dcéra

d'alsie deti

Gino, lekárnikov syn

Vyučujúci:

Ferraro, učiteľ a knihovník

Olivierová, učiteľka

Gerace, profesor na gymnáziu

Galianiová, profesorka na gymnáziu

Nella Incardová, sesternica učiteľky Olivierovej z Ischie

PROLÓG

Zmazat' všetky stopy

1

Dnes ráno mi zavola! Rino, myslela som si, že chce opäť peniaze, a bola som pripravená mu ich nedať. Mal však iný dôvod: jeho matka zmizla.

„Kedy?“

„Pred dvomi týždňami.“

„A to mi voláš až teraz?“

Tón môjho hlasu sa mu musel zdať nepriateľský, hoci som nebola nahnevaná ani dotknutá, bol v ňom len náznak sarkazmu. Chcel povedať niečo na svoju obranu, ale hovoril zmätene, v rozpakoch, sčasti v nárečí, sčasti v taliančine. Vraj sa snažil presvedčiť sám seba, že jeho matka sa len potlíka po Neapole ako zvyčajne.

„Aj v noci?“

„Veď vieš, aká je.“

„Viem, ale dva týždne neprítomnosti sa ti zdajú normálne?“

„Áno. Dlho si ju nevidela, zhoršilo sa to: skoro nikdy nespí, príde si, odíde, robí si, čo chce.“

Tak či onak, napokon si začal robiť starosti. Pýtal sa všade možné, obišiel nemocnice, obrátil sa dokonca aj na políciu. A nič, jeho matka nikde nebola. Aký dobrý syn: mohutný štyridsiatnik, nikdy v živote nepracoval, len kšeftoval a míňal. Predstavila som si, s akou dôslednosťou viedol pátranie. S nijakou. V hlave nemal nič a v srdci len seba.

„Nie je náhodou u teba?“ z ničoho nič sa ma spýtal.

Jeho matka? Tu v Turíne? Dobre poznal situáciu a povedal to len tak. On bol zato skutočný cestovateľ, prišiel ku mne aspoň desaťkrát, hoci som ho nepozývala. Jeho matka, ktorú by som, naopak, privítala s radosťou, za celý život neopustila Neapol. „Samozrejme, že tu nie je,“ odvetila som.

„Si si tým istá?“

„Rino, prosím ťa, hovorím ti, že tu nie je.“

„Tak kam potom odišla?“

Rozplakal sa a ja som ho nechala, aby predviedol svoje zúfalstvo, vzlyky, ktoré spočiatku zneli neúprimne, no potom ho strhli. „Prosím ťa, aspoň raz sa zachovaj tak, ako by si želala ona: nehľadaj ju,“ povedala som mu, keď skončil.

„Ale čo to hovoríš?“

„To, čo som povedala. Je to zbytočné. Nauč sa žiť sám a už mi nevolaj.“

Zavesila som.

2

Rinova matka sa volá Raffaella Cerullova, ale všetci ju vždy volali Lina. Ja nie, nikdy som nepoužila ani prvé, ani druhé meno. Už vyše šesťdesiat rokov je pre mňa Lilou. Keby som ju nazvala Lina či Raffaella, len tak, z ničoho nič, myslela by si, že naše priateľstvo sa skončilo.

Už aspoň tri desaťročia mi hovorí, že by chcela zmiznúť a nezanechať žiadne stopy, a len ja dobre viem, čo to znamená. Nikdy nepomýšľala na útek, zmenu identity, nesnívala o novom živote inde. A nikdy neuvažovala ani o samovražde, znechutená predstavou, že Rino by musel niečo spraviť s jej telom a bol by nútený sa oň postarať. Jej zámerom bolo vždy čosi iné: chcela sa vypariť; chcela rozprášiť každú svoju bunku; aby sa z nej už nič nenašlo. A keďže ju dobre poznám, alebo si aspoň myslím, že ju poznám, považujem za samozrejmé, že našla spôsob, ako nezanechať na tomto svete nikde ani vlas.

3

Prešlo niekoľko dní. Pozrela som sa do elektronickej pošty, do schránky, ale nič som si od toho nesľubovala. Veľmi často som jej písala, no takmer nikdy mi neodpovedala: tak to bolo

zabehnuté. Dávala prednosť telefónu či dlhým nociam rozhovorov počas mojich pobytov v Neapole.

Otvorila som škatule, kovové schránky, v ktorých skladujem rôzne veci. Len zopár. Toľko som toho vyhodila, predovšetkým to, čo sa týkalo jej, a ona to vie. Zistila som, že od nej nemám nič, ani fotku, lístoček či nejaký darček. Samu ma to prekvapilo. Je možné, že za všetky tie roky mi nenechala nič svoje, či ešte horšie, nechcela som si uchovať nič, čo by patrilo jej? Je to možné.

Teraz som zavolala Rinovi ja a urobila som to nerada. Nedvíhal ani pevnú linku, ani mobil. Zavolať mi naspäť podvečer, bez náhlenia. Rozprával tónom, ktorým sa snažil vzbudiť ľútosť.

„Videl som, že si volala. Máš nejaké správy?“

„Nie. A ty?“

„Nič.“

Hovoril nesúvislo. Chcel ísť do telky, do programu, v ktorom hľadajú nezvestné osoby, vyzvať divákov, poprosiť matku o prepáčenie za všetko, úpenlivo ju prosiť, aby sa vrátila.

Trpezlivo som si ho vypočula, potom som sa spýtala: „Pozrel si sa do jej skrine?“

„A to už načo?“

Prirodzene, to najsamozrejmejšie mu ani nenapadlo.

„Choď sa pozrieť!“

Íšiel a zistil, že tam nič nie je, ani jedny matkine šaty, zimné či letné, iba staré vešiaky. Poslala som ho prehľadať byt. Topánky zmizli. Tých pár kníh zmizlo. Všetky fotky zmizli. Filmy zmizli. Zmizol aj jej počítač, aj staré diskety, ktoré sa kedysi používali, všetko, všetky veci z obdobia, keď sa ako elektronická bosorka pasovala s prvými počítačmi v časoch diernych štítkov už koncom šesťdesiatych rokov. Rino bol ohromený. „Nech ti to trvá, koľko chce, ale potom mi zavolaj a povedz mi, či si našiel hoci len špendlík, ktorý by jej patril,“ prikázala som mu.

Zavolať mi na druhý deň, bol veľmi rozrušený.

„Nie je tu nič.“

„Vôbec nič?“

„Nie. Vyrezala sa zo všetkých fotiek, na ktorých sme boli spolu, aj z tých z môjho detstva.“

„Pozrel si sa dobre?“

„Všade.“

„Aj v pivnici?“

„Hovorím ti, že všade. Zmizla dokonca aj škatuľa s dokumentmi: čo ja viem, staré rodné listy, zmluvy o pripojení telefónu, potvrdenky o zaplatení účtov. Čo to znamená? Nieкто všetko ukradol? Čo hľadajú? Čo chcú od mojej matky a od mňa?“

Upokojila som ho, povedala som mu, nech sa nerozrušuje. Bolo nepravdepodobné, že by niekto niečo chcel, a najmä od neho.

„Môžem prísť k tebe na nejaký čas?“

„Nie.“

„Prosím ťa, nemôžem spať.“

„Porad' si sám, Rino, neviem, ako ti pomôcť.“

Znovu som zložila, a keď mi zavolať späť, už som to nezdvihla. Sadla som si k písaciemu stolu.

Lila ako zvyčajne preháňa, pomyslela som si.

Zmazanie stôp dotiahla do absurdnosti. Nechcela len sama zmiznúť, teraz, v šesťdesiatich šiestich rokoch, ale aj zmazať celý život, ktorý za sebou nechala.

Cítila som, ako vo mne rastie zlosť.

Uvidíme, kto teraz zvíťazí, pomyslela som si. Zapla som počítač a začala som opisovať každý detail nášho príbehu, všetko, čo mi ostalo v pamäti.

DETSTVO

Príbeh dona Achilleho

1

Naše priateľstvo sa začalo v deň, keď sme sa s Lilou rozhodli vyjsť tmavým schodiskom, ktoré viedlo, schod za schodom, odpočívadlo za odpočívadlom, až k dverám bytu dona Achilleho.

Vybavujem si fialkasté svetlo na dvore, vône vlašného jarného večera. Matky pripravovali jedlo, bol čas vrátiť sa domov, ale my sme sa zdržali a bez jediného slova sa vyzývali na skúšky odvahy. Už nejaký čas, v škole aj mimo nej, sme nerobili nič iné. Lila strčila ruku až po plece do čierneho otvoru kanála a ja som ju hneď s búšiacim srdcom nasledovala, dúfajúc, že mi šváby nevybehnú po koži a nepohryzú ma myši. Lila vyliezla až k prízemnému oknu pani Spagnuolovej, zavesila sa na železnú tyč, podopierajúcu šnúru na vešanie bielizne, pohojdala sa a potom sa pustila na chodník a ja som šla za ňou, hoci som sa bála, že spadnem a ublížim si. Lila si pod kožu zaborila hrdzavú zicherku, ktorú ktoviekedy našla na ulici, no ktorú opatrovala vo vrecku ako darček od nejakej víly; sledovala som kovový hrot, ktorý jej hľbil biely tunel do dlane, a potom, keď ho vytiahla a podala mi ho, urobila som to isté.

V jednej chvíli na mňa vrhla svoj typický odhodlaný pohľad s prižmúrenými očami a zamierila k domu, kde býval don Achille. Strpla som od hrôzy. Don Achille bol obor z rozprávok, mala som prísne zakázané sa k nemu približovať, rozprávať sa s ním, pozeráť sa naňho, špehovať ho, bolo sa treba tváriť, akoby neexistoval ani on, ani jeho rodina. Voči nemu sme u nás doma, ale nielen tam, pocítovali strach a nenávisť, a ja som nevedela, z čoho pramenia. Môj otec o ňom

rozprával tak, že som si ho predstavovala zavalitého, posiateho fialovými pľuzgiermi, zúrivého napriek osloveniu „don“, ktoré vo mne vyvolávalo dojem pokojnej autority. Bola to bytosť vytvorená z ktovieakého materiálu, železa, skla, príhlavy, ale živá, živá s horúcim dychom, ktorý mu vychádzal z nosa a úst. Verila som, že keby som ho čo len z diaľky zahliadla, chrstol by mi do očí niečo pichľavé a pálivé. A ak by som sa dopustila takej pochabosti, že by som sa priblížila k dverám jeho bytu, zabil by ma.

Chvíľu som počkala, či si to Lila nerozmyslí a nevráti sa späť. Vedela som, čo chce urobiť, márne som dúfala, že na to zabudne, ale nie. Pouličné lampy a ani svetlá na schodiskách sa ešte nezažali. Z bytov k nám doliehali nervózne hlasy. Ak som chcela ísť za ňou, musela som zanechať belasé svetlo dvora a vstúpiť do temnoty v bráne. Keď som sa konečne odhodlala, spočiatku som nič nevidela, iba som cítila pach zatuchliny a postreku na hmyz. Potom som si na prítmie zvykla a našla Lilu sediacu na prvom schode. Vstala a pustili sme sa hore.

Postupovali sme popri stene, ona dva schody popredu, ja dva schody pozadu, rozpoltená medzi túžbou skrátiť vzdialenosť či zväčšiť ju. Ostala mi spomienka na chrbát, ktorý sa sunul popri obitom múre, a dojem, že schody boli veľmi vysoké, vyššie než v dome, kde som bývala. Triasla som sa. Každý zvuk krokov, každý hlas bol don Achille, ktorý k nám prichádzal od chrbta alebo nám išiel naproti s dlhým nožom, ktorým sa otvárajú sliepkam hrudníky. Vznášal sa tam pach pečeného cesnaku. Maria, žena dona Achilleho, ma hodí na panvicu s horúcim olejom, ich deti ma zjedia, on mi vysaje hlavu, ako to robil môj otec s parmicoou.

Často sme sa zastavovali a zakaždým som dúfala, že sa Lila rozhodne vrátiť späť. Bola som veľmi spotená, neviem ako ona. Z času na čas sa pozrela hore, ale nechápala som na čo, nad každým odpočívadlom bolo vidieť len šesť veľkých okien. Zrazu sa rozsvietili svetlá, ale slabé, zaprášené, za ktorými sa

ťahali tiene plné nebezpečenstiev. Počkali sme, aby sme zistili, či vypínačom neotočil don Achille, ale nič sme nepočuli, ani kroky, ani otváranie či zatváranie dvier. Potom Lila pokračovala a ja za ňou.

Domnievala sa, že robí správnu a potrebnú vec, mne z hlavy vyfučal každý dobrý dôvod a skutočne som tam bola len preto, že tam bola ona. Pomaly sme stúpali k najväčšiemu z našich vtedajších strachov, išli sme sa vystaviť hrôze a popasovať sa s ňou.

Na štvrtom odpočívadle Lila spravila čosi nečakané. Zastavila sa, aby na mňa počkala, a keď som sa k nej pripojila, podala mi ruku. Toto gesto medzi nami navždy všetko zmenilo.

2

Bola to jej chyba. V nie takej vzdialenej minulosti – desať dní, mesiac, ktohovie, vtedy sme sa ešte neorientovali v čase – mi z ničoho nič zobrala bábiku a hodila ju do pivnice. Teraz sme stúpali k strachu, vtedy sme sa cítili povinné zísť, a to behom, do neznáma. Hore či dole, zakaždým sa nám zdalo, že ideme v ústrety čomusi desivému, čo síce existovalo pred nami, no čakalo to na nás, odjakživa len na nás. Keď ste na svete krátko, ešte nechápete, aké nešťastia stoja za vašim tragickým pocitom, a možno to ani nepotrebuje vedieť. Dospelí sa v očakávaní zajtrajška pohybujú v prítomnosti, pred ktorou bol včerašok a predvčerašok či nanajvýš minulý týždeň: na ostatné nechcú myslieť. Deti nepoznajú význam včerajška, predvčerajška a ani zajtrajška, všetko je toto, teraz: ulica je táto, brána domu je táto, schody sú tieto, toto je matka, toto je otec, toto je deň, toto noc. Bola som len dieťa a možno aj moja bábika vedela viac než ja. Prihovárala som sa jej, ona sa prihovárala mne. Mala celuloidovú tvár s umelými vlasmi a očami. Na sebe modré šatôčky, ktoré jej ušila moja matka v zriedkavej šťastnej chvíľke, a bola nádherná. Lilina bábika mala, naopak, špinavožlté handrové telo plné pilín, zdala sa

mi škaredá a ufúľaná. Tie dve sa špehovali, odhadovali, boli pripravené skryť sa v našom náručí, ak prepukla búrka, ak hrmelo, ak ich chcel uchmatnúť niekto väčší a silnejší so špicatými zubami.

Hrali sme sa na dvore, ale akoby sme sa nehrali spolu. Lila sedela na zemi, na jednej strane okna do pivnice, ja na druhej. Páčilo sa nám tam predovšetkým preto, že sme mohli na betón medzi mrežami, oproti sieťke, rozložiť jednak veci Tiny, mojej bábičky, jednak veci Nu, ktorá patrila Lile. Kládli sme tam kamene, vrchnáky od bublinkových malinoviek, kvetinky, klince, črepy skla. Slová, ktoré Lila venovala Nu, som zachytila a šepkala som ich zas Tine, len trochu pozmenené. Ak zobrala vrchnák a položila ho bábičke na hlavu, akoby to bol klobúk, ja som povedala tej svojej v nárečí: Tína, daj si kráľovskú korunu, inak prechladneš. Ak Nu skákala škôľku v Lilinom náručí, ja som krátko nato urobila to isté s Tinou. Ale ešte sme sa nezvykli dohovoriť na nejakej hre a nespolupracovali sme. Dokonca aj miesto sme si vybrali bez toho, aby sme sa na tom dohodli. Lila tam išla a ja som sa len tak potľkala, predstierala som, že idem dakam inam. Potom, akoby o nič nešlo, som sa usadila aj ja vedľa okna, ale z opačnej strany.

Najviac nás priťahoval chladný vzduch z pivnice, závan, ktorý nás na jar a v lete osviežoval. Potom sa nám páčili mreže s pavučinami, tma a hustá sieťka, červenkastá od hrdze, ktorá sa vykrúcala tak na mojej, ako aj na Lilinej strane, vytvárajúc dve paralelné diery, cez ktoré sme mohli hádzať do tmy kamene a počúvať buchot, keď dopadli na zem. V tých časoch bolo všetko pekné a desivé. Cez otvory nám tma mohla z ničoho nič zobrať bábičky, ktoré boli niekedy v bezpečí v našom náručí, no častejšie položené práve vedľa pokrútenej sieťky, a teda vystavené studenému dychu pivnice, výhražným zvukom, ktoré odtiaľ vychádzali, šuchotu, výzganu, škripotu.

Nu a Tina neboli šťastné. Hrôzy, ktoré sme každý deň zakúšali, poznali aj ony. Nedôverovali sme svetlu na kameňoch,

domoch, prírode, ľuďoch vonku či doma. Tušili sme za nimi tmavé zákutia, pocity potlačované, no vždy pripravené vyjsť na povrch. A tmavým ústam, dutinám, ktoré sa otvárali pod domami našej štvrte, sme pripisovali to, čo nás desilo na dennom svetle. Napríklad don Achille bol nielen vo svojom byte na najvyššom poschodí, ale aj tam dolu pavúk medzi pavúkmi, potkan medzi potkanmi, forma, ktorá nadobúdala všetky možné podoby. Predstavovala som si ho s otvorenými ústami pre dlhé zvieracie tesáky, telo z glazovaného kameňa a jedovatých bylín, vždy pripraveného zobrať do svojej obrovskej čiernej tašky všetko, čo nám spadlo cez rohy uvoľnenej sieťky. Taška bola jedna z hlavných črt dona Achilleho, nosil ju stále so sebou, aj doma, a strkal do nej všetko živé aj mŕtve.

Lila vedela, že sa toho bojím, moja bábika o tom nahlas hovorila. Preto v deň, keď sme si, bez rečí, len cez pohľady a gestá, prvýkrát vymenili bábiky, len čo chytila Tinu, strčila ju cez sieťku a nechala padnúť do tmy.

3

Lila sa objavila v mojom živote v prvej triede základnej školy a hneď na mňa zapôsobila, lebo bola veľmi zlá. V triede sme boli všetky trochu zlé, ale len keď nás učiteľka Olivierová nemohla vidieť. Ona bola však zlá stále. Raz roztrhala na kúsочки pijak, po jednom namočila útržky do atramentu, potom ich odtiaľ vylovila perom a začala nás nimi ohadzovať. Mňa zasiahla dvakrát do vlasov a raz na biely golier. Učiteľka zajáčala, ako to vedela len ona, desivo ostrým hlasom, ťahavým a prenikavým, a prikázala jej, aby šla hneď za trest za tabuľu. Lila neposlúchla a zdalo sa, že sa ani nezľakla, naopak, ďalej hádzala po triede útržky papiera namočeného do atramentu. A tak učiteľka Olivierová, rozložitá žena, ktorá sa nám zdala veľmi stará, hoci musela mať ledva čosi nad štyridsať, zostúpila s vyhrážkami z katedry, na čomsi sa potkla, nepodarilo sa jej udržať rovnováhu a tvárou narazila do rohu jednej lavice. Ostala na zemi a vyzerala ako mŕtva.